

MI A KIÁLLÍTÁS?

Körkérdés erdélyi múzeumok kiállításpoétikájáról

„Valaminek nyilvános helyre való elhelyezése, kitétele, kirakása. || Rendszerint művészi értékű vagy valamely tekintetben a közönséget érdeklő tárgyakkal, alkotásokkal, szemléltető anyagnak nyilvános helyen, meghatározott ideig tartó bemutatása, bizonyos szempontok szerint összeválogatva és elrendezve.”

A magyar nyelv értelmező szótára

A kiállításpoétikák tematikus lapszám a kiállításnak mint médiumnak és a kurátori szerepnek a 21. századi változatait térképezi fel, illetve annak friss szakirodalmát igyekszik összeolvasni a helyi, erdélyi gyakorlatokkal. Az utóbbi évtizedekben a kurátor szerepköre átalakult, szerepköre közeledett a kutatóéhoz vagy a művészéhez, ezzel együtt a múzeumok is a megőrző, archiváló intézményből a részvételre buzdító, alternatív tanulási formáká nőtték ki magukat. Ebben az új kontextusban egy kiállítás olykor művészi gesztusként is értelmezhető, máskor pedig egy kutatói értekezés-sel ér fel, vagy egy társadalmi performansszal. A lapszám szerzőit arra kértük fel, hogy a kiállítást mint médiumot definiálják, illetve esettanulmányokkal hívják fel a figyelmet a kiállítás médiumában rejlő interpretációs, kommunikációs lehetőségekre.

A kiállítás egy olyan térbeli kommunikációs és találkozási forma, amelyik az élet megannyi területén jelen van, hiszen a kiállítás tárgya lehet egy termék, egy terv, egy oktatási forma, egy műalkotás vagy egy hétköznapi tárgy is, ehhez pedig bármilyen tér kiállításhelyszínné alakítható, amint azt a múzeumok vagy galériák terein kívül megnyíló pop-up kiállítások vagy lakáskiállítások is jelzik, de ennél is jellemzőbb

...a válaszok [...] egy-egy pillanatképet rögzítenek erdélyi múzeumokról a rendszerváltás után 30 évvel, meglebegtetve az átértékelődő nemzetközi kapcsolatokat és egy újfajta lokalitást az analóg és a digitális korszak határán.

az egyre intenzívebb online térbe való berendezkedés. A lapszám szövegeinek egy része az alternatív kiállítóhelyek és kommunikációs formák kérdésével foglalkozik ugyan (Molnár Beáta és Frazon Zsófia, illetve Ármeán Otília tanulmánya), de az írások többségében mégiscsak az a közös, ahogyan a kiállítás médiumát valamilyen formában egy múzeumi intézményhez, térhez vagy egy gyűjteményhez kötik, viszonyítják (ezalól kivétel talán a nem múzeumi vagy gyűjteményi keretben megszületett *Elmúlt jelen* kiállítás bemutatása).

Az erdélyi múzeumok is átalakulóban vannak, ennek materiális vonatkozásaira a nemrég lezárult vagy éppen folyó infrastrukturális átalakulások, épületfelújítások hívják fel a figyelmet. Ezek egyben azt is jelzik, hogy a romániai múzeumoknak még mindig bizonyos mértékben egyeztetniük kell az 1989 előtti örökséget az új muzeológiai modellekkel. Az erdélyi múzeumok 1989 előtti működéséről és kiállításpoétikájáról Cseke Péter készített riportsorozatot a *Művelődés* számára 1977 és 1985 között. A „múzeumi gondolat” Cseke Péter riportjai szerint főként tudományos kutatásként és a közművelődés mindennapi gyakorlataként értelmezendő¹ abban a korszakban. A *Korunk*-lapszám témája szempontjából releváns lehet az ifj. Kós Károlyval, Erdély Néprajzi Múzeumának akkori vezetőjével készített interjú,² amelyik talán a leginkább belemegy egyfajta fogalomtisztázásba és teoretizálásba, és meghatározza a múzeum és kiállítás különbségét: „mindenik [szakkiállítás] valójában egy-egy tudományos publikáció, éppen csak hogy a múzeumi közlés nyelvén és a szerző nevének feltüntetése nélkül. [...] – Ezek után ugyancsak érdekelne: miként határozza meg dr. Kós Károly a néprajzi múzeum fogalmát? – Örvendek a kérdésnek, mert évek óta tapasztalom, hogy a nagyközönség rendszerint azonosítja a múzeumot az éppen soron lévő kiállítással. Holott a néprajzi kiállítás voltaképpen csak egy sajtószerű múzeumi műforma; úgy viszonyul a néprajzi tárgyi dokumentumok egész kincstárához, miként egy műfaj szókincsünk egészéhez. Amikor azt mondom, hogy – a Hója-erdei részleg működése óta – intézményünk csaknem teljesen kimeríti a néprajzi múzeum fogalmát, akkor arra gondolok: olyan dokumentációs központot sikerült kialakítanunk az elmúlt évtizedek során, amely a népi életmód és kultúra minden jelenségét be tudja mutatni. Az Erdélyi Néprajzi Múzeum központi épületében folyó tevékenység és a szabadtéri osztály (mai állapotában és távlati lehetőségeivel) szerves egységet alkot. Aminthogy az intézet ismeretterjesztő és népművelő szerepét is csak ebben a szerkezeti felépítésben tudja maradéktalanul betölteni. Alapkiállításunk funkciója a tankönyvéhez hasonlitos: aki minden termét végigjárja, minden »fejezetét« áttekinti, az összképet nyer a népi kultúra mibenlétéről, fogalmáról; az évenként váltakozó szakkiállítások egy-egy téma tudományos elemzését végzik; a szabadtéri osztály pedig életszerű összefüggéseiben mutatja be a népi kultúrát.”³

Negyven évvel később, a digitális, a közösségi, a nyitott múzeumok korában átértékelődnek az akkor adott válaszok, amelyek a saját jelenükben is a múzeumi innováció, a kiállítástervezés új korát látták. Cseke Péter cikksorozatának hatására erdélyi múzeumok képviselőinek tettem fel két kérdést:

1. Mit jelent az önök intézménye számára a kiállítás? (Ennek keretében tesszék szerint tárgyalásra kerülhetne az, hogy: mi a kiállítások célja, célcsoportja? Milyen módon választják ki a témákat? Milyen mértékben hasznosítják azt az örökséget, amit a múzeum őriz? Milyen szakmai vagy cserekapcsolatot tartanak fenn kiállítások révén más erdélyi vagy országhatáron túli intézményekkel? Mi-

lyen szerepet szánnak a közönségnek, van-e erre vonatkozó ars poetica? Milyen életkorú, társadalmi pozíciójú célcsoportok felé kommunikálnak?)

2. Melyik az a saját fejlesztésű kiállítás (vagy kiállítások) az elmúlt évtizedből, amelyik ön szerint a leginkább képviseli a múzeumuk alapelveit?

Következzenek a válaszok, amelyek egy-egy pillanatképet rögzítenek erdélyi múzeumokról a rendszerváltás után 30 évvel, meglebegtetve az átértékelődő nemzetközi kapcsolatokat és egy újfajta lokalitást az analóg és a digitális korszak határán.

Gyarmati Zsolt – Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, történész, múzeumigazgató

■ „Ha van jó kiállítás, színvonalas rendezvény, működik a múzeum, ha nincsenek ilyenek, nem működik a múzeum” – állítja egyaránt a politikus, az újságíró, a szponzor... és az átlag látogató. Kétségkívül a kiállítás jelenti a múzeum arcát a külvilág felé. Jómagam már pályakezdőként felismertem, hogy az időszakos kiállítások és az arculatépítés tandem előtérbe helyezésével gyors, látványos sikereket lehet elérni. Mára már árnyalódott a kép, ennél jóval többre van szükség. Sokkal fontosabbnak gondolom a saját múzeumi gyűjtemény reprezentációját, főként állandó kiállítások formájában. Természetesen ez egy hosszú folyamat, amely módszertani, anyagi, személyi feltételrendszer meglétét feltételezi. Jelenleg a Csíki Székely Múzeum 25 teremben mutatja be 4 állandó kiállítását, melyet elsősorban a székelység iránt érdeklődő mintegy 20-25 ezer bel- és külföldi turista tekint meg évente. Itt hívnám fel a figyelmet a két éve megnyitott állandó várostörténeti kiállításunkra, mely igazi színfolt, nemcsak a mi kínálatunkban, hanem akár erdélyi múzeumi kontextusban is. Kollégáimmal nem kevesebbre vállalkoztunk, mint bemutatni Csíkszereda városfejlődésének meghatározó aspektusait a székelyek megtelepedésétől az 1989-es fordulatig. Közel ötévnyi előkészület után nyitottunk, és 7 teremben, mintegy 400 négyzetméter felületen látványos belsőépítészeti megoldásokkal, interaktív IT-szolgáltatással várjuk látogatóinkat.

A térségben élők számára – amellet, hogy az állandó kiállításainkat is megtekinthetik – hagyományosan nagy vonzerőt jelentenek a viszonylag magas költségvetéssel megvalósított időszakos kiállítások. Ezek sorát a Munkácsy-tárlat indította, majd sorra hoztuk el Székelyföldre többek közt Rippl-Rónai, Csontváry, Aba-Novák művészetét. Azt vallom, hogy ezt az irányt folytatni kell, mert határozott kulturális igény mutatkozik iránta. A kiemelt jelentőségű tárlatok eddig a legnagyobb magyarországi múzeumokkal való együttműködés keretében valósultak meg, tervünk, hogy a rangos román múzeumok felé is nyitnánk e tekintetben.

Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy egy jó kiállításra később visszagondolva főként a benyomások, hangulatok maradnak meg a látogatóban, és csak másodlagos a tartalmi üzenet. A diákok tekintetében egy tárlatvezetés vagy múzeumpedagógiai foglalkozás segítségével feldolgozott kiállítási élmény már tudatos ismeretszerzési folyamat, melyet szintén prioritásként kezelünk.

A múzeum több szinten, több irányba és több csatornán keresztül kommunikál, ezen belül a közönség megszólítása különös odafigyelést igényel. A múzeumbarát réteget nyilván csak informálni kell, azonban igazi kihívást jelent a fiatalok, diákok bevonása rendezvényeinkre. Célszerű kiindulópont lehet egy

látogatókutatás elvégzése, majd rétegzett és attraktív programok szervezése. A jelenlegi járványügyi helyzetben több hagyományos múzeumi akció szolgáltatásjellege átértékelődik, hangsúlyeltolódás érzékelhető az online megoldások irányába.

Szőcs Levente – Tarisznyás Márton Múzeum, Gyergyószentmiklós, néprajzkutató, muzeológus

■ 1. A gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum viszonylag kis régiót képvisel. Két fő látogatói csoportot igyekszik kiállításokkal kiszolgálni: az egyik a lokális közösség, illetve a Gyergyói-medence lakossága, különös tekintettel az iskolás korosztályra; a másik célcsoportot a régiót főként a nyári időszakban felkereső turisták képezik.

Ezt a két célcsoportot nyilván különböző módon kell kiszolgálni. A régiót felkereső turisták általában olyan általános információkra, tudnivalókra vágnak, melyek a helyi jellegzetességeket reprezentálják, tehát a régió történetére, hagyományaira, természeti adottságaira kíváncsiak elsősorban. Ennek a kíváncsiságnak a kielégítésére célszerűek az alapkiállítások, melyek hosszú éveig látogathatók, ugyanakkor a múzeumról alkotott általános képnek részévé válnak.

Az alapkiállítások a helyi közönség számára szintúgy fontosak, de természetes módon, bizonyos idő elteltével ezeknek a kiállításoknak a látogatottsága „telítődik”. Bár különböző múzeumpedagógiai programokkal többször is hasznosíthatók ezek a kiállítások, elsősorban a diákok körében, a múzeum izgalmas feladata az, hogy évente különböző tematikus kiállításokat, legtöbb esetben vándorkiállításokat szervezzen. Ennek érdekében a többi székelyföldi múzeummal partnerségben olyan szakmai kapcsolatokat tartunk fenn külföldi, elsősorban magyarországi muzeális intézményekkel (Magyar Nemzeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, Természettudományi Múzeum, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum stb.), ahonnan a legkülönbözőbb tudományos témakörökben készült vándorkiállításokat tudunk évente elhozni és körbeutaztatni Székelyföldön.

2. A múzeum alapelveit elsősorban az említett alaphelyzet határozza meg, azaz hogy egy kisváros és egy kis régió átfogó muzeális reprezentációját kell megvalósítanunk. A gyűjteményeink ezért is sokrétűek, történeti, néprajzi, természettudományi, képzőművészeti és egyéb típusú állományokat kezelünk. A Tarisznyás Márton Múzeum főépületében 2019-ig, a múzeumépület általános felújításának kezdetéig két alapkiállítás volt látható. Az egyik a régió 19. század végi, 20. század eleji népviseletét és ezen keresztül a lokális közösség életmódjának egy szeletét mutatta be 2006 óta. 2008-ban pedig dr. Jakab Gyula geológus magángyűjteményéből hoztunk létre ásvány- és kőzetkiállítást, mely egyrészt kuriózumként a világ minden tájáról származó példányokat mutatott be, ugyanakkor helyi geológiai jellegzetességeket is reprezentált. A néprajzi, helytörténeti vonatkozásokat, illetve a régió egyes természeti adottságait tudtuk így több mint tíz évig a látogatók számára ismertetni ezen kiállítások ürügyén.

Vargha Mihály – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, képzőművész, múzeumigazgató

■ 1. Mivel Erdély legöregebb múzeumát, a kolozsvárit 1948-ban a kommunista hatalom szétcincálta, majd szabályosan bedarálta, ma a sepsiszentgyörgyi Székely

Nemzeti Múzeum Erdély legrégebb, 145 éve folyamatosan működő magyar muzeális intézménye.

Az igaz, hogy a kommunista időkben (1948–1990) nem viselhettük a nevünket, de azok az alapvető funkciók és működési elvek, amelyeket az alapításkor 1875-ben nagynevű elődeink megfogalmaztak, alig változtak. A rendszerváltás után a történelmi elnevezésünk visszavétele sem volt problémátlan. A háromból két szó különösen szúrta az Iliescu-féle kormányzat szemét: a *székely* és a *nemzeti*. Nem volt könnyű kimagyarázni, de végül sikerült, és intézményünk, bár Kovászna Megye Tanácsa tartja fenn, nem városi, nem megyei, hanem az előkelő *regionális* besorolású.

Műtárgyállományunk több mint félmillió tárgyat számlál, ezért az Erdélyben oly divatos *fesztiválkiállítások* mellett rendkívül fontosnak tartjuk *saját anyagból* dolgozni: az Apor-kódex (a negyedik legrégebb magyar nyelvemlék), Gábor Áron egyetlen hiteles ágyúja, csodálatos természetrajzi, néprajzi gyűjteményünk, Kós Károly, Gyárfás Jenő, Mattis-Teutsch János, Nagy Albert művészete megannyi saját szervezésű kiállításra adott okot, amely identitásmegőrző szerepe mellett a hozzánk betérő turistáknak is tudott élményt nyújtani. Az idegenvezetést speciálisan erre a célra kiképzett munkatársaink végzik, akik magyar, román és angol vagy német nyelven is képesek élményszerű tárlatvezetésre. A ránk bízott kulturális örökség ezen bemutatása egyben látványos állagvédelmi javulást, restaurálást is maga után von, így restauráltattuk az Apor-kódexet, mozdonyt kapott Gábor Áron ágyúja, elkészítettük Kós Károly 90 évig a fiókban heverő tervrajzai alapján a székházunk kovácsoltvas, mozaik- és vitráliumdíszzeit, és a 19. századi festményeink folyamatos restaurálását se felejtsem el megemlíteni.

Fontos alapelvünk, hogy a kiállítás elsősorban a közönséget szólítsa meg, ne (csak) a szakembereket. A tárgyakat logikus, közérthető kontextusba kell helyezni. A kiállítás kurátora legyen kreatív, használja a modern vizuális nyelvezetet, az ehhez kapcsolódó korszerű technikákkal együtt (QR-kód, érintőképernyő, videofilmek stb.), igyekezzen olyan tudományos alapokon nyugvó, de „fogyasztható” narratívákat használni, amelyek felülírják az eddigi poros, avított múzeumi gyakorlatot. Nemcsak az idősebb vagy középkorú nemzedékhez akarunk szólítani, hanem az ifjakhoz, a gyermekekhez is. Ez szerintünk a 21. századi oktatás legnagyobb kihívása: hogyan teszem kíváncsivá és nyitottá a virtuális világba beleszületett és annak varázslatában élő gyermeket a való világ iránt? Hogyan tud a jövő embere egy múzeumban empátiával, fantáziáját működtetve közel merészkedni történelmi, művészeti múltunk relikviáihoz?

Színvonalas múzeumpedagógiai programjaink vannak, amelyek a gyermekek kultúrával való „megfertőződését” célozzák. A törzsközönségen kívül eső célcsoportok bevonását is sikerrel végeztük azzal, hogy megnyitottuk a múzeum félhektár nagyságú kertjét a közönség előtt pl. a városnapokon, vigyázva arra, hogy ne csak a színpadon zajló produkciók, hanem a szolgáltatások is nívósak legyenek. Ma a múzeumkert fontos találkozási pont, mert a városnapokon kívül egész nyáron szabadtéri tematikus események, családi programok zajlanak itt: Gombanap, Magyar Festészet Napja, Múzeumok Éjszakája, Gyermeknap, Nagy Rajzolás, Madarak Napja, Fák Napja stb.

Az elmúlt években sikerült kitörnünk az örökös *fogadó* szerepkörből, és kiállítások egész sorát tudtuk bemutatni nem csak Erdélyben: pl. gyermekjáték-kiállítást Bukarestben, a Román Történelmi Múzeumban, a *Panteon* című képzőművészeti kiállítást Budapesten a Vigadóban, a *Lészen ágyú* 1848-as tematikájú tár-

latot a Budapesti Hadtörténeti Múzeumban, illetve a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, a Kós Károly életművét bemutató tárlatot a Pécsi Egyetemen stb.

2. Múzeumunk a 2020–2022 közötti időszakban uniós forrásokból megújul. Mindenekelőtt az infrastruktúra újul meg, de a kiállítások is, főleg önerőből. Most furcsa érzés nekünk, munkatársaknak a főépület üres termeiben, raktáiraiban járni. Kollégáim meglövegolták a helyzetet, és ideiglenes székházunkban, a Lásbas Házban szerveztek egy kiállítást, amelynek témája a múzeum elköltöztetése, felújítása, címe *reNováció*. A fiatal generáció ötlete volt, és hangütésében megelőlegezi a múzeum majdani kiállításpolitikáját, hangvételét: szellemes, kreatív, interaktív. Nemcsak a történelmi léptékű változásra, a költözésre, megújulásra reagál, de fellebbent fátylakat olyan mesterségbeli kulisszatitkokról is, mint a gyűjteménykezelés, a nyilvántartás, az anyaghasználat, a műtárgyak felértékelése.

Dimény Attila – Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, néprajzkutató, múzeumvezető

■ 1. A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum két alapkiállítással indult 1972-ben. A múzeumszervezők célja az volt, hogy a város múltját meghatározó céhes kézművesipar és az 1848–49-es forradalom helyi tárgyi és szellemi értékeit múzeumba mentsék. A múzeum névadó kiállítása az akkor már hanyatlásnak indult kézművesipar képviselőinek adományaiból jött létre, ennek eredményeként a kiállítást mindig sajátjuknak érezték a helybeliek, akik büszkék arra, hogy múzeumban tudhatják ezeket a tárgyakat. A múzeum alapkiállításainak egyik szellemi hozadéka a város különböző megnevezési formáiban nyilvánul meg. Kézdivásárhelyt ma már a céhek, a vargák, az udvarterek városának, valamint Háromszék Párisának is nevezik. A múzeumot az elmúlt 50 évben többnyire a távolból érkezők látogatták és népszerűsítették, ugyanis az alig változó alapkiállítások egy idő után ismertté váltak a helyiek számára. A kezdeti lelkesedés után a helyi felnőtt múzeumlátogató közösséget elsősorban a havonta változó időszakos képzőművészeti kiállítások vonzották be az intézménybe. A 2000-es évek elején indított tematikus múzeumpedagógiai foglalkozások eredményeként pozitív irányba változott az alapkiállítások iránti érdeklődés, főként a fiatal generáció körében. Ez annak köszönhető, hogy a foglalkozásokon részt vevők nem a hagyományos tárlatvezetés segítségével kapnak információt a kiállításokról, hanem koruknak megfelelően aktívan kapcsolódnak be azok felfedezésébe, megismerésébe. Például az 5–8. osztályosok a kézműves alapkiállítást a *Beavatás. Az inasságtól a mesterré válásig* elnevezésű foglalkozás keretében ismerhetik meg. A program fontosabb célkitűzései, hogy a gyermekek megismerjék a múzeumi környezetet és a konkrét múzeumi tárgyakat, a céhes élettel, céhes tárgyakkal kapcsolatos ismeretek szerzése vagy felelevenítése, ezek által személyes tapasztalatok gyűjtése, a közös munka és a céhes élet által közvetített értékekkel való személyiségfejlesztés.⁴ Ezzel egy időben a digitális technika fejlődése elősegítette az alapkiállítások korszerűsítését, melynek köszönhetően látványosabbá és érthetőbbé váltak a látogatók számára. A korábbi kiállításokon többnyire a zsákvaszon bevonatú háttérpannók és az ezekre ráfogott kiállítási tárgyak, üveglapokra ragasztott fehér-fekete fotók, valamint írógéppel készített magyarázó szövegek voltak az általánosak. Elsőként 2008-ban egy banner segítségével műhelyszerűvé tettük a kovácsokat bemutató kiállítást, 2010-ben a helytörténeti kiállít-

tás hátterét teljes mértékben számítógépen megszerkesztett pannókra cseréltük. Ezt követte 2015-ben a kézműves mesterségek kézzel írt ismertető pannóinak a cseréje, majd 2020 első felében a teljes kiállítás korszerűsítése is megtörtént.

2. A múzeum céljai közt a legfontosabb a helyi kézművesség emlékének bemutatása, a polgári kultúra és épített örökség ápolása és kutatása. Tekintettel arra, hogy a kézműves emlékek már kevésbé gyűjthetőek, 2007-től a múzeum a polgári emlékek begyűjtésére fekteti a hangsúlyt. A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum 2007–2014 között három polgári kultúrával kapcsolatos időszakos kiállítást rendezett a helyi közösség bevonásával. 2008-ban a *Jó ruhában járni, kelni* címet viselő, polgári viseletek, 2011-ben a *Békebeli otthonok* című, lakásbelső, 2014-ben *Az étel tisztessége* című, az étkezési kultúra tárgyi emlékeit bemutató kiállításokhoz kértek kölcsön tárgyakat a polgári gyökerekkel rendelkező családoktól, melyeket a kézdivásárhelyi, a csernátoni, a zabolai és a sepsiszentgyörgyi múzeumi anyaggal egészítettek ki. Mindhárom kiállítás sikerének és elismerésének jeleként a kölcsönzők a tárgyak nagy részét a kézdivásárhelyi múzeumnak adományozták, melynek köszönhetően az intézmény egy újabb gyűjteménnyel gyarapodott. Az egyelőre raktáron lévő anyag a múzeum Székely Katonanevelde épületébe való átköltözés után a helytörténeti alapkiállítás részét fogja képezni.

Dimény-Haszmann Orsolya – Haszmann Pál Múzeum, Csernáton, nézprajzkutató, múzeumvezető

■ 1. A múzeum látványosságai és kiállításai öt nagy gyűjteménycsoporthoz kapcsolódnak. Már a múzeum alapításakor, 1973-ban megfogalmazódott, hogy a közel kéthektáros telek adta lehetőségekkel élve be kellene telepíteni a székely népi építészet tárgyi anyagát. Ez megvalósult, a kapun belépő látogató szemé elé tárul a szabadtéri múzeum székely házakkal, székely kapukkal, méhérszeti kiállítással, temetővel. Ez az állandó, meg-megújuló szabadtéri kiállítás határozza meg az intézmény sajátos arculatát. Az utóbbi években például többnyelvű ismertetőtáblákat helyeztünk ki, és tavaly kalákában építettünk egy nyolckemencés kemencét, amelynek révén, programkínálatunk újdonságaként, be tudjuk mutatni csoportoknak a kenyérsütés folyamatát nagyobb rendezvényeink alkalmával is.

Büszkék vagyunk az Erdély-szerte egyedülálló mezőgazdasági szerszám- és gépgyűjteményünkre, az erdélyi magyar öntöttvasművességet bemutató kiállításra és a 2004-ben megnyitott technikatörténeti, rádiós kiállításra, amelynek korszerűsítését, átalakítását az utóbbi két évben végeztük el. Az alapkiállításnak helyet adó Damokos Gyula-kúriában festett bútorok, viselet, szőttek, jeles helyi szülők emlékszobája, kályhacsempe-kiállítás látható. A kúria két termében rendezzük időszakos kiállításainkat, legutóbb 2014-ben nyitottunk első világháborúst és 2018-ban intézménytörténetit. Utóbbi visszatekint a kezdetekig, a gyűjtemény alakulását is bemutatva.

Ahogy már a múzeumalapító-névadó is megfogalmazta, gyűjteményünk elemei nem holt tárgyak, folyamatosan „szóra bírjuk” ezeket úgy is, hogy minden kiállításához kapcsolunk múzeumpedagógiai tevékenységet, programokat kínálva minden korosztálynak, részben a jeles napok alkalmával (farsang: *Masz-kások*, március 15-e: *Ünnepre hangolva*, húsvét: *Tojásírás kicsiknek és nagyoknak*, advent: *Csodaváró*).

Műhelyünkben bútorfestő- és fafaragóképzések zajlanak, ismerkedni lehet ezzel a két mesterséggel az egész év során. Ennek remek háttérrel biztosít a gyűjtemény, és az alkotók, a kiállításokkal egy légtérben dolgozva, meg is tapasztalhatják a régi életformát, megismerkedhetnek elődeink tárgyi anyagával és a vonatkozó szellemi kincsével. A múzeumba látogatók akár előzetes egyeztetés nélkül is igénybe vehetik *Régi mesterségek nyomában* és *Élet a kúriákban* című tevékenységeinket, amelyeket minden korosztálynak ajánlunk.

Jelen helyzetben a múzeumoknak is át kell gondolniuk tevékenységeiket, a kapcsolattartást a közönséggel, egyre több hasznos online kezdeményezés jelenik meg, amely kinyitja a múzeumokat a virtuális térben a nagyvilág felé. Mi márciustól májusig, a karantén alatt, 34 rövid videót tettünk közzé a Facebookon, virtuális tárlatként is, amely a gyűjtemény érdekes tárgyait, a háttér munkát és a múzeum mellett működő Csernátoni Népfőiskola tevékenységeit mutatja be. A bő 44 000 megtekintést gyűjtő videókon, amelyek egy része YouTube-on is hozzáférhető, Haszmann Pál nyugalmazott múzeumvezető osztja meg a tárgyakhoz fűződő ismereteit.

2. Éves programjaink közül idén lépett nyolcadik évébe, nagyrendezvényé nőve ki magát, a minden szeptember harmadik szombatján megrendezett CseRnátoni BuRRogató, amely elsősorban gépésztalálkozó, ahol a múzeum mezőgazdasági szerszám- és gépgyűjteményének érdekes darabjai kerülnek látogatóközelbe (2019-ben mintegy 40 veterán jármű tett tiszteletkört Csernátonban), de az egész család számára is elfoglaltságot biztosít. Ez esetenként immár több mint 3000 főt vonz a múzeumba. Magyarországi partnereink, gépészbárátok önzetlen segítségével már május-június során folynak az előkészületek, a traktorok, stabil motorok restaurálása, amely a rendezvénynek a gyűjtemény szempontjából lényeges hozzáadéka. Örömteli, hogy egyre többen érzik magukénak a programot, és kapcsolódnak be.

Tötszegi Tekla – Erdélyi Néprajzi Múzeum, Kolozsvár, néprajzkutató, igazgatóhelyettes

■ 1. A Kolozsvárt működő Erdélyi Néprajzi Múzeum szabadtéri és pavilionáris részleggel rendelkezik. Az előbbi mintegy 12 ha területen megvalósított állandó kiállítás keretében kínál betekintést Erdély népi építészetébe és hagyományos lakáskultúrájába. A városközponti műemléképületben működő pavilionáris részleg jelenlegi, 2006 végén nyílt s 2018-ban részlegesen megújult, *Erdély népi kultúrája a 18–20. században* című állandó kiállítása Erdély rurális közösségeinek tárgyi és szellemi örökségét helyezi a bemutatás középpontjába. Az állandó kiállítások a múzeum saját gyűjteményét hasznosítják, annak legrepresentatívabb anyagából kínálva válogatást. Célcsoportok: helyiek (egyének, családok, diákcsoportok), hazai és külföldi turisták, szakmai találkozók résztvevői.

2009-től a múzeum a látássérültek számára is állandó kiállítást kínál. Az *Érints, és értsd meg!* című tárlat tematikailag szervesen kapcsolódik az állandó kiállításához, az itt található műtárgymásolatok, taktilis rajzok a tapintás révén való megismerés lehetőségét kínálják.

A múzeum évente mintegy 20-30 időszakos kiállítást is kínál a látogatóknak. Ezek révén célirányosan a különböző korú (pl. kisgyermekek számára rendezett játékiállítások), érdeklődésű (pl. éves rendszerességgel a több tízezres táborral

rendelkező, hagyományos ingeket varró virtuális csoportok tagjait vonzó, a női parasztingre fókuszáló kiállítások) látogatókat szólítjuk meg.

Az időszakos kiállítások többsége vendégkiállítás, ezek lehetőséget kínálnak új témák s ezáltal új látogatói szegmens bevonására. Számottevő látogatottságot hoztak a hazai és külföldi magángyűjtők bevonásával rendezett képzőművészeti kiállítások (Rembrandt-, Dürer-, Van Gogh-metszetek, könyvnyomatok, hazai kortárs festők).

A hagyományossá vált, állandó partnerek által évről évre ugyanabban az időszakban rendezett kiállítások az adott szervezet saját közönségét is mozgósítják, illetve fogékonnyá teszik más múzeumi programok iránt (pl. *Ethnologia Galactica*, *Lego-kiállítás*, *A bizánci művészet napjai*).

Fontosnak tartjuk a jelentős, többéves kutatás eredményeit bemutató saját (pl. *Tárgyak, feliratok, kontextusok*), illetve külső kiállítások (pl. *A csodálatos új világ: román migránsok hazái* – Museum Europäischer Kulturen, Berlin) jelenlétét a múzeumi kínálatban. Több kiállításunk szerepelt hazai múzeumok kínálatában (pl. *Az Umlingok öröksége. A bodonkúti régi templom mennyezetkazettái*), illetve külföldi intézményekben (Budapest, Velence, Róma, Viana do Castelo) is.

Fotóarchívumunkból virtuálisan rendszeresen közléstünk tematikus változatást. A nyomtatott és elektronikus sajtó, az internet, a közösségi média fontos szerepet játszik látogatóink megszólításában.

2. Szemlélete, komplexitása, interaktív jellege okán talán a 2013-ban, több más hazai és külföldi múzeum közreműködésével rendezett *Lumen est omen. A mesterséges világítás művészete, története és szellemisége* című kiállítást emeljük ki (kurátor: Laurent Chrzanovski, ő jegyzi a kiállítás katalógusát is). Vándorkiállításaként 2014 folyamán a közreműködő múzeumokban is látható volt.

Soós Zoltán – Maros Megyei Múzeum, történész, archeológus, múzeumigazgató

■ 1. Egyik szempont egy kiállítás készítésénél, hogy körülbelül mekkora érdeklődésre számíthatunk a közönség részéről. A helyi kötődésű kiállításokat, ha jól vannak bemutatva, megértheti egy szélesebb közönség is. A másik szempont a regionális beágyazottság, ha olyan a téma, mint az erdélyi festészet, az jóval szélesebb kört érint, és tesz érdekeltté. És vannak a nagy nemzetközi kiállítások, olyan témák, amelyek mindenki számára ismertek, mint amilyen a *Pompeji*-kiállítás, amit a jövőben szeretnénk elkészíteni. Egy másik kérdés az, hogy mennyi az időszakos, és mennyi az állandó kiállítás, ezeket is jól kell egyensúlyozni. A Kultúrpalotában nincs lehetőség a kiállítások felét cserélni, olykor megújul, de lényegében művészeti kiállítás marad. Az a technika vált be, hogy évente egy-két jelentősebb műalkotást megvásároltunk, s akkor annak külön minikiállítást szerveztünk.

Attól is függ, hogy milyen gyűjteményekkel rendelkezik a múzeum (nekünk 250 000 műtárgyból áll a gyűjteményünk, amelynek van természettudományi, történeti, etnográfiai és művészeti részlege is). Az az egészséges, hogy egy múzeumnál legalább fele arányban legyenek a saját gyűjteményhez kapcsolódó témák, a másik fele az lehet olyan, ami nagyon széles kört megmozgat. Ahhoz, hogy a saját gyűjteményedet, állományodat, saját örökségedet is tudjad népszerűsíteni, azt bele kell építeni a körforgásba. Sokszor a külföldiek, a turisták is a helytörténeti kiállításokat keresik.

Sokat változott az elmúlt 20 évben a kiállítástechnika meg a koncepció. A román közönség nagyon rosszul volt szocializálva, mert még az 1980-as, 1990-es években is politikai, kontinuitáselméletet igazoló kiállítások voltak. Szatmárról Konstancáig ugyanazt láthatták. Amikor átvettem a múzeumot, egy átmeneti fázisban volt, nem volt már állandó kiállítás, mert a szocialista kiállításokat már leszedték, de újat nem hoztak még. Volt egy útkeresés, azzal is kellett szembe-sülni, hogy rossz állapotban voltak a raktárak, a leltározás el volt maradva, az épületek állaga le volt romolva. Azóta rengeteg felújítás történt, hiszen az állagmegóvás is nagyon fontos, van a múzeumnak egy jelentős passzív költségvetése, ami az állagmegóváról szól. A múzeumi költségvetés 70%-a arra megy rá, hogy megőrizzük a gyűjteményt, amelyik egy évszázad munkája. A maradék 30%-ot költhetjük kiállításokra.

A múzeumot fenntartó intézménnyel is gondok vannak, mert egy megyei tanácsnak nehezen lehet megmagyarázni, hogy erre szükség van. Romániában nincs egy jól kitalált kulturális menedzsment, az államnak vannak kisebb-nagyobb projektjei, amit az AFCN támogat, de igazából nagy projekteket nem támogattak. Miért kell az államnak pénzt költenie erre, ha ezek csak nyelik a pénzt? Akik nem értik, azok nem tudják, hogy ha egy kulturális program jól fel van építve, a gazdaságra is ösztönző tud lenni. Pl. a Tonitza-kiállítást nézve kb. 300 000 lej volt a költsége, ami a katalógus költségeit is tartalmazza, ennek 200 000 lej körül volt a bevétele. Ha azt nézzük, hogy más városokból, Brassóból és Szebenből is eljöttek megnézni, akkor ez megtérül. Marosvásárhelyen évi ötvenezer látogatottságot lehet kiállításokkal elérni. Nagyon fontos, hogy a város partner legyen a marketingben, ezt az összetettségét látom a kultúraiparnak, mert tulajdonképpen ez egy nagyon kreatív munkakör, és olyan igényeket elégít ki, amiket egy online felülettel nem lehet. A műtárggyal való találkozást semmi sem pótolhatja. Az idén a járványhelyzetre való tekintettel kialakítottuk az online látogatási rendszert, jövőre elkészül a QR-kódos rendszer. Ezek a fejlesztések népszerűsíthetik a múzeumot, azonban nézőket is veszíthetünk vele.

2. Két rendezvényt sorolok ide. Az egyik a *Tonitza. A gyermekkor képei*, amelyik saját és kölcsönzött anyagból készült, és 3 év munkája után állt össze. Ehhez kapcsolódóan 50 év után egy tematikus Tonitza-életmű-katalógus is megjelent. A képeken túl bemutattuk a korabeli játékokat, és azt, hogy egy 20. század eleji művész milyen hatások érnek, milyen dolgok foglalkoztatják. Nicolae Tonitza sokoldalú ember volt, aki egy markáns művészcsoporthoz, a „Négyek csoportjához” tartozott (Nicolae Tonitza, Francisc Şirato, Ştefan Dimitrescu, Oscar Han), amely a korai expresszionizmust képviselte, és sokáig befolyásolta a romániai képzőművészetet. Ebben a kiállításban az is jó volt, hogy nyitottunk, tehát nem erdélyi vagy nem magyar téma volt, hanem valami más (ami aztán kapcsolódott szálakkal Erdélyhez, de nem szorosan).

A másik projekt az nem egy kiállítás, hanem egy rendezvény, a *Múzeumok éjszakája*, amit 2007-ben szerveztünk meg először. Eleinte az emberek furcsállották, és az utolsó látogató már 11-kor elment, ahhoz képest legutóbbi kiadásán már 20 000 belépés (kb. 8000 ember) volt. A vendéghiállítások sokat adnak hozzá ehhez a rendezvényhez, mert ezeknek mágnés hatása van. Ha az egyik évben elhozok egy hangzatos kiállítást, mint a *Pompeji*, és következő évben rákészülök egy saját anyaggal, aminek nemzetközi kitekintése is van, már a saját gyűjteményemet is promoválni tudom.

■ 1. Egy múzeum sokrétű intézményként értelmezhető, kiváltképpen egy „kisvárosi” környezetben, ahol egy időben kell helytálljon a szakmai kihívások előtt, a nagyközönség elvárásai tekintetében, s nem utolsósorban a működést lehetővé tevő fenntartója irányába is hatékonyan kell kommunikáljon. Nélkülözhetetlen a kellő társadalmi beágyazottság ahhoz, hogy tudományos műhelyként szolgáljon (ahol a régészeti ásatások vagy történeti és néprajzi kutatások zajlanak), kulturált közösségi térként működjön (ahol a kiállítás az egyik fő attrakció), s a kötelékében tevékenykedő szakemberek biztos pontként szolgáljanak a kívülről érkező kihívásokkal szemben. A felsorolással lényegében érzékeltetni szeretném, hogy a jelenkor múzeumi már nem „szent tárgyak templomai”, hanem sokkal inkább egy integrált kulturális térként definiáljuk magunkat, de ennek beteljesülése érdekében még hosszú út áll a kis múzeumok előtt.

Az alapszolgáltatása továbbra is a kiállítások létrehozása, ezért minden intézmény – az erőforrásai függvényében – próbálja a saját kiállítási politikáját követni. A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum, bár új székhelyre költözött, ennek ellenére sem rendelkezik olyan méretű kiállítófelületekkel, amelyek lehetővé tennék a nagy lélegzetű projektek lebonyolítását. Mindezek tudatában a közép-utat választottuk, mely által érzékenyen tudunk reagálni a lokális és regionális jellegű kihívásokra, ugyanakkor dinamikusan változó időszakos kiállítások sorához szoktattuk hozzá a közönségünket. Az udvarhelyi múzeum igyekszik részese lenni a közvetlen környezete jelentős eseményeinek s a saját eszközeivel élményszerűvé tenni az információátadást. Hasonló elvek által vezérelve jött lére a város katolikus alapítású középiskolájának 425 éves évfordulójára rendezett *Mérföldkövek* című kiállítás, akárcsak az erdélyi alapítású unitárius egyház 450 éves történetét felelevenítő *Egy az Isten* című tárlat s – a történelmi felekezeti sokszínűséget is szem előtt tartva – legújabb produkciónk, a református kollégium alapításának 350 éves évfordulója mementójaként létesített *Töviséken át* című időszakos kiállításunk. De nem idegen számunkra kilépni saját komfortzónánkból, azaz a múzeum falai közül sem, hiszen rendeztünk már VR-szemüveges kiállítást (*Vérrrel írt történelem* címmel) a városháza pincéjében az egykori óvóhely rekonstruálása révén.

A hozzánk hasonló kisebb múzeumokban az állandó kiállítási fluktuáció egy szerteágazó szakmai hálózat kiépítése révén valósítható csak meg. A székelyföldi múzeumok sikeres kiállítási csereprogramot bonyolítanak le, melynek részeként változó kínálatot tudunk biztosítani közönségünk számára. Továbbá más erdélyi múzeumokkal is élénk műtárgy- és tárlatkölcsonzési viszonyt ápolunk, de még ennél is intenzívebb a magyarországi muzeális intézményekkel zajló szakmai együttműködés. Csak az utóbbi évek történéseit summázva elmondhatjuk, hogy gyakorlatilag az összes nemzeti jelentőségű anyaországi múzeum bemutatkozott már valamely tárlatával Székelyudvarhelyen.

Saját kulturális termékeink révén – akár kiállítások, ismeretterjesztő kiadványok vagy tudománynépszerűsítő események – folyamatosan kommunikálunk a közönségünkkel, s ezen folyamatban az interaktivitás játssza a kulcsszerepet. Tanuljuk, fejlesztjük és gyakoroljuk, hogy miként is tudunk korszerű múzeumként viselkedni egy olyan közegben, ahol az elvárások természetszerűen egyre nagyobbak, az erőforrások pedig korlátozottak számunkra.

2. Egy saját produkció mindig nagyobb büszkeséget jelent, hiszen az intézmény és az ott dolgozók szellemi produktumaként értelmezhető. Én is egy hasonló kiállítást említenék, amelyet 2015-ben rendeztünk *ANNA – Asszonyors a XX. században* címmel, de amely tárlat végül térben és időben is kinőtte magát. Minden tekintetben kísérleti jellegű kiállításként értelmezhető, amely által a kolozsvári néprajzi iskola egykori tanítványai, a székelyföldi múzeumokban dolgozó szakemberek olyan közös koncepciót valósítottak meg, amely műfaji újításként vonult be a magyar muzeológiába. Ezt részben az is bizonyítja, hogy a székelyudvarhelyi bemutató után Marosvásárhely következett kiállítási helyszínként, majd az igazi áttörést a budapesti Nemzeti Múzeumban történő prezentáció jelentette, s végül a gyergyószentmiklósi múzeum is vendégül látta. Szüksége van a székelyföldi muzeológiának még hasonló közös produkcióra, s nagyon megérett már az idő egy újabb megvalósításra.

Kérdezett Blos-Jáni Melinda

■ **JEGYZETEK**

1. Cseke Péter: *Gyarapodó múzeumok*. Művelődés 1984. 37. évf. aug. 24–26.
2. Cseke Péter: *Erdély Néprajzi Múzeuma: a népi kultúra egyetemes és sajátos vonásainak kincstára*. Művelődés 1977. 30. évf. július. 18–22.
3. Uo. 19.
4. Lásd bővebben Dimény Erika: *Az Incze László Céhtörténeti Múzeum céhes és helytörténeti kiállításaihoz kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozások*. In: *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve 2018–2019*. Szerk. Boér Hunor – Kinda István – Boér Máté – Sztáncuj Sándor József et alii. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2000. 451–465. Online: https://sznm.ro/acta2019/acta_siculica2018_2019_451_465.pdf.

